

## עיקרי ההודעות והפרסומים של בנק ישראל בחודשים האחרונים

ההודעות לעיתונות והסקירות התקופתיות במלואן מופיעות באתר

הבנק באינטרנט: <http://www.bankisrael.gov.il>

יתרת המק"ם גדלה במידה ניכרת והגיעה באוגוסט 2003 לכ-55 מיליארדי ש"ח. גידול זה נבע מעלייה ניכרת של ביקושי הציבור למק"ם, בין היתר בהשפעת הרפורמה במס, שבמסגרתה המק"ם יהיה פטור ממס בשנת 2003. גידולו של היצע המק"ם התאפשר עקב הסרת התקרה שהגבילה אותו.

### הפערים בין תשואת המק"ם לשנה לבין ריבית בנק ישראל

בשמונת החודשים הראשונים של שנת 2003 הייתה התשואה-לפדיון על המק"ם לשנה נמוכה בכנקודת אחוז מריבית בנק ישראל, ואילו בששת החודשים הראשונים של שנת 2002 הייתה תשואה זו גבוהה בכנקודת אחוז מריבית בנק ישראל.

תנועות ההון לטווח קצר אינן מושפעות מהפער בין ריביות הבנקים המרכזיים בהווה, אלא מהתוואי העתידי הצפוי של פער זה, המשתקף בפער התשואות בין מכשירי השוק.

### הרעה בכושר פירעון האשראי של אנשים פרטיים

האשראי הבנקאי לאנשים פרטיים הסתכם בסוף יוני 2003 בכ-209 מיליארדי ש"ח, שהם כ-30% מסך האשראי לציבור בבנקים. האשראי לדיור מהווה כ-47% מסך האשראי למגזר זה.

במהלך שנת 2002 ובמחצית הראשונה של 2003 ירד כושר הפירעון של מגזר האנשים הפרטיים. הירידה התבטאה בדוחות הכספיים של הבנקים רק החל מהרביע האחרון של 2002, וזאת בגידול הפרשות לחובות מסופקים בגין מגזר זה.

שיעור הפרשות לחובות מסופקים במגזר זה עדיין נמוך מאשר בגין מגזרים אחרים, דבר המשקף את רמת הסיכון הנמוכה של המגזר.

### החשיפה של יצואנים לסיכון שער החליפין, 12.1999 עד 9.2003

עודף הנכסים על ההתחייבויות במט"ח של קבוצת היצואנים הגדולים במשק הסתכם בסוף ספטמבר 2003 בכ-8 מיליארדי דולרים. סכום זה מורכב מעודף נכסים של קבוצת יצואנים בסך כ-12 מיליארדי דולרים ומעודף התחייבויות בקבוצת יצואנים אחרת בסך כ-4 מיליארדים.

בגלל ההיקף הנמוך של עסקות ההגנה שביצעו היצואנים במחצית הראשונה של שנת 2003, נגרמו להם הפסדים כתוצאה מחשיפתם לייסוף המתמשך של השקל מול הדולר בתקופה זו.

### תרחישים מקרו-כלכליים להתפתחות המשק בשנים הבאות והמדיניות הכלכלית

על אף השיפור המסתמן בכלכלות המערב, הרי בהעדר שיפור במצב הביטחוני-מדיני לא צפויה התאוששות מהירה בפעילות המשק בשנה הקרובה. זאת בגלל ההשלכה הממתנת של מצב זה על הצריכה הפרטית וההשקעות במשק.

רצוי להגדיל משמעותית את הרזרבה התקציבית שנועדה להבטיח עמידה ביעד הגירעון הממשלתי ל-2004 - 4 אחוזי תוצר; זאת על רקע אי-הוודאות לגבי תחזית ההכנסות בתקציב, הנובעת מאי-הוודאות האופפת את התמונה המקרו-כלכלית.

### ההתפתחות של הרכב החזקות המק"ם

שיעור ההחזקה של מערכת הבנקאות במק"ם מתוך סך יתרת המק"ם ירד מ-24% בסוף שנת 2001 ל-5.5% בסוף אוגוסט 2003; זאת לעומת גידול חד בשיעור החזקת המק"ם במישרין על ידי הציבור - מ-24.2% בסוף 2001 לכ-57% בסוף אוגוסט 2003.

## ההשקעות הישירות של תושבי חוץ בישראל ושל

תושבי ישראל בחו"ל, 1998 עד יוני 2003

עודף ההשקעות הישירות של תושבי חוץ במשק על ההשקעות הישירות של תושבי ישראל בחו"ל בשנים 1998 עד יוני 2003 הסתכם ב-9.5 מיליארדי דולרים.

יחס ההשקעות הישירות של תושבי חוץ לתוצר עמד בתקופה הנסקרת על 2.5% בממוצע שנתי, נמוך מאשר במדינות הדומות לישראל ברמה הטכנולוגית ובהיקף התוצר, שבהן עמד יחס זה על 7.5%.

המשקל הגבוה של ענפי הטכנולוגיה העילית בהשקעות הישירות של תושבי חוץ, כ-80% בממוצע, והשינויים הגלובליים בענפים אלה חוללו תנודות רבות בהיקף ההשקעות.

היקף ההשקעות הישירות של תושבי ישראל בחו"ל נותר יציב יחסית ברמה של כמיליארד דולרים. זאת למרות התנודתיות הגדולה בהשקעות של ענפי הטכנולוגיה העילית, המהוות כ-70% מהשקעות אלו. ירידת ההשקעות של ענפי הטכנולוגיה העילית קווצה על ידי גידול ההשקעות של הענפים המסורתיים.

## שוק העסקאות במטבע חוץ כנגד מטבע ישראל

הנפח היומי הממוצע של העסקאות במטבע חוץ כנגד מטבע חוץ (מט"ח/מט"ח) בישראל עלה מ-1.4 מיליארדי דולרים בשנת 2000 ל-2.8 מיליארדים במחצית הראשונה של 2003.

מרבית הפעילות בעסקאות המרה בשוק המט"ח/מט"ח בישראל יזומה על ידי לקוחות מקומיים של הבנקים הישראליים. על פי הערכה, למעלה מ-50% מעסקאות אלו הן למטרות ספקולטיביות.

בשוק לעסקאות החלף (סוופ) מט"ח/מט"ח חלק הארי של הפעילות מתנהל בין הבנקים הישראליים לבין מוסדות פיננסיים זרים. פעילות זו קשורה לניהול תזרים המזומנים היומיים של הבנקים במט"ח.

## CDS (Credit Default Swap) - מכשיר פיננסי

לגידור סיכונים אשראי

ה-CDS הוא מכשיר פיננסי המאפשר העברת חשיפת

אשראי למנפיק בין צדדים בעיסקה: קונה המכשיר רוכש מהמוכר, תמורת פרמיה, ביטוח למקרה שמנפיק נייר הערך לא יעמוד בתשלום.

בשנתיים האחרונות התפתח שוק CDS על החוב החיצוני של מדינת ישראל. הנזילות בשוק זה גבוהה במידה ניכרת מאשר בשוק האג"ח של ממשלת ישראל בחו"ל.

עם הבנקים המוכרים CDS של אג"ח ישראליות ("מוכרי הביטוח") נמנים מוסדות פיננסיים זרים מהגדולים בעולם. הבנקים הישראליים לא מוכרים CDS עבור ישראל. היקף המסחר השבועי ב-CDS של ישראל מוערך על ידי פעילים בכ-30-50 מיליוני דולרים.

המירווח של CDS ל-5 שנים של ישראל עמד באוגוסט על 90 נ.ב. (נקודות בסיס - מאיות אחוז), דומה לזה של מאלזיה וקרוואטיה. בחינת התפתחותו של המירווח בחודשים האחרונים מעלה כי הוא הגיע לשיא באוקטובר 2002, ומאז הלך וירד.

בכוונת בנק ישראל להשתמש מעתה במדד ה-CDS לאמידת פרמיית סיכון האשראי של מדינת ישראל. מדד זה יחליף את מדד פער התשואות בין איגרות החוב של ממשלת ישראל במט"ח לבין איגרות החוב של ממשלת ארה"ב, שבאמצעותו מדד בנק ישראל את הסיכון בעבר.

## המדיניות הרצויה של מחירי המים

על פי החלטת הממשלה מאפריל 2002, הדרך היעילה להבטחת המשך עיבודה של הקרקע אינה סבסוד המים, שמביא לניצול לא יעיל של משאב זה, אלא תמיכה ישירה בעיבוד הקרקע.

בניגוד להחלטה האמורה של הממשלה, המליצה ועדה ציבורית באפריל 2003 שתעריף המים לחקלאות יהיה 1 ש"ח למ"ק, לעומת אומדני עלות של כ-3 ש"ח למ"ק - תעריף המבטא המשך של סבסוד המים. לאחרונה החליטה הממשלה להעלות את מחיר המים לכל השימושים פרט לחקלאות ב-15 אגורות למ"ק.

במחלקת המחקר ציינו כי העלאת מחיר המים לכל המגזרים לעלותם השולית תאפשר הפחתה של היקף ההתפלה ביחס למתוכנן על ידי נציבות המים.

## תזרים המזומנים של הממשלה במטבע חוץ, 1998 עד 2003

בשנת 2003 צפויה הממשלה לגייס בחו"ל הלוואות בסך 5.2 מיליארדי דולרים, בעיקר במסגרת הסדר הערבויות ומפעל הבונדס.

בניגוד לארבע השנים האחרונות, צפוי בשנת 2003 עודף תקבולים במט"ח של כ-2 מיליארדי דולרים, שימש למימון הגירעון המקומי בתקציב, ויתרום לעלייה דומה ביתרות המט"ח של בנק ישראל.

הגיוס הגדול של הממשלה בחו"ל מאפשר להפחית את היקף הגיוסים של הממשלה בשוק המקומי ולהקל על הלחץ בשוק זה, אך מחייב את בנק ישראל לספיגה באמצעות הנפקת אג"ח לזמן קצר.

### סטיית התקן הגלומה באופציות רכש (CALL)

#### ובאופציות מכר (PUT) הנסחרות מעבר לדלפק (OTC)

סטיית התקן הגלומה משקפת את ציפיות השוק לגבי תנודתיות שער החליפין בעתיד, ומכאן חשיבותה כמשקפת את סיכון שער החליפין בשוק. סיכון שער החליפין מתבטא בתנודות לשני הכיוונים בשער החליפין של השקל, הנקבע בשוק.

החל מחודש אוגוסט השנה, המחלקה לפעילות המשק במט"ח בבנק ישראל מפרסמת את סטיית התקן הגלומה, הנגזרת מאופציות רכש ואופציות מכר הנקשרות בין הבנקים ללקוחות (שוק ה-OTC). המידע מחושב על בסיס פרטי העסקאות, כפי שהבנקים מדווחים עליהן לבנק ישראל, במסגרת מערכת "מכשירים פיננסיים נגזרים" (ה"מפ"ן").

במחצית הראשונה של השנה נקשרו בשוק ה-OTC (מעבר לדלפק) עסקאות בהיקף של כ-580 מיליוני דולרים בממוצע חודשי, באופציות לתקופות שעד 3 חודשים, ובהיקף של כ-140 מיליונים בממוצע חודשי באופציות ל-3 חודשים ויותר.

### יציבות של שיעור החוב הממשלתי במחצית הראשונה

#### של שנת 2003

יחס החוב לתוצר במחצית הראשונה של שנת 2003 ברמה

של 102%, לאחר שעלה משמעותית בשנתיים הקודמות, מרמה של 89%. החוב הפנימי עלה, עקב העלייה בגיוסי ההון, ואילו החוב החיצוני ירד (בשקלים), עקב הייסוף בשער החליפין.

משקל תשלומי הריבית של הממשלה בתוצר (על פי ההגדרה המקובלת בעולם) עמד במחצית הראשונה של שנת 2003 על 6.1%, גבוה משמעותית מהממוצע במדינות OECD (2.1%).

הקפדה על צמצום מתמשך של גירעון הממשלה, תוך שמירה על שיעורי אינפלציה נמוכים, תאפשר להגדיל את משקלו היחסי של החוב הלא צמוד, כמקובל בעולם, וכן תביא לצמצום חובה של הממשלה, לירידה בתשלומי הריבית השוטפים עליו, ולגמישות רבה יותר בקביעת הוצאות הממשלה.

### השקעות תושבי חוץ באיגרות חוב של ממשלת

#### ישראל, 1998-2003

יתרת ההשקעות של תושבי חוץ באג"ח של ממשלת ישראל הסתכמה ביוני 2003 בכ-25 מיליארדי דולרים, גידול של 1.7 מיליארדים מסוף דצמבר 1998.

עיקר ההחזקות של תושבי חוץ הן באג"ח המונפקות במט"ח בחו"ל (98%), והשאר, 2% בלבד, באג"ח הנסחרות בבורסה בתל אביב.

### התפתחות התשואה-לפדיון של איגרות החוב "שחר"

#### לעשר שנים

בסוף שנת 2001 היו תשואות ה"שחר" הארוכות דומות לאלו של כמה מדינות מפותחות. לאחר עלייה חדה בשנת 2002, שבו תשואות ה"שחר" וירדו, ומאז חודש מארס השנה הן מתקרבות לרמות של התשואות במדינות מפותחות כניו זילנד ונורבגיה.

כאשר מנתחים את השפעת פערי הריבית על תנועות ההון יש להתייחס לא לפערים בין הריבית של הבנקים המרכזיים, אלא לאלה המשתקפים בריביות השוק.

### שוק החלף במטבע חוץ בישראל

הנפח היומי הממוצע של עסקות החלף (סוופ) בישראל

הפנסיה וחברות הביטוח) בתיק הנכסים ירד מ-20% בראשית שנות התשעים ל-17.9% באפריל 2003.

### **הקשר בין מירווחי הקנייה-מכירה לנפח המסחר של מטבעות שונים**

המירווח בין מחיר הקנייה למחיר המכירה של השקל לעומת הדולר דומה למירווחי מטבעות של מדינות מתפתחות אחרות. כך עולה מנתונים שניתחה מחלקת מטבע חוץ בבנק ישראל.

נפח המסחר הממוצע היומי של השקל לעומת הדולר - 1.6 מיליארדי דולרים - נמוך יחסית למטבעות של מדינות מתפתחות אחרות (כ-4.5 מיליארדי דולרים).

המטבעות של מדינות מתפתחות מאופיינים במירווחים רחבים בין מחירי הקנייה והמכירה של המטבע מול הדולר (כ-0.20%) ובנפחי מסחר דלילים. לעומת זאת, מטבעות של מדינות מתועשות מאופיינים במירווחים צרים, כ-0.07%, ובנפחי מסחר גבוהים - כ-134 מיליארדי דולרים.

ההתחזקות החדה של השקל בשבועות האחרונים גרמה להתרחבות מירווח הקנייה-מכירה תוך עלייה בתנודתיות של שער החליפין.

**תכניות הסיוע של משרד הבינוי והשיכון לענף הבנייה** מבדיקה שנערכה בבנק ישראל מתברר שתכנית הסיוע האחרונה של משרד הבינוי והשיכון גרמה לעלייה ניכרת במחירי הדירות, ובממוצע לא היטיבה את מצבם של רוכשי הדירות.

התכנית הקלה על הקבלנים למכור את מלאי הדירות שהיה ברשותם, אך לא השפיעה על היקף התחלות הבנייה. חשוב שתכניות סיוע חדשות לענף הבנייה תתבססנה על הניסיון שנרכש בהפעלת תכניות קודמות.

### **מגמות בסינוף הבנקאי**

מספר סניפי הבנקים המסחריים בישראל עמד בסוף שנת 2002 על 990, לעומת שיא במספרם בתחילת שנות השמונים, 1,159 סניפים, ולעומת 1,032 בסוף שנת 2000. גידול מתמשך נרשם במספר התושבים הממוצע לסניף

עלה מ-42 מיליוני דולרים בשנת 1997 ל-981 מיליונים במחצית הראשונה של 2003. משקלה של הפעילות בעסקות החלף בישראל בסך הפעילות בשוק המט"ח עלה מ-10% ל-55%, בהקבלה.

השחקנים העיקריים בשוק עסקות החלף בישראל הם מוסדות פיננסיים זרים: הם מהווים בממוצע שני שלישים משוק זה. המניעים המרכזיים שלהם לביצוע עסקות החלף הם עשיית עסקאות הקשורות לפוזיציות מטבעיות ולקניחת פוזיציה על שיעור הריבית.

### **ההשקעות של תושבי חוץ בבורסה לניירות ערך בתל אביב**

זרמי ההשקעות של תושבי חוץ בבורסה בתל אביב הסתכמו בחמשת החודשים הראשונים של השנה בכ-300 מיליוני דולרים - מהם 270 מיליונים בחודשים מארס עד מאי, כמחציתם באיגרות חוב מסוג "שחר" ובמק"ם, והשאר במניות; זאת לעומת פעילות בהיקף זניח עד אמצע 2002.

יתרת ההשקעות של תושבי חוץ בתיק ניירות הערך למסחר בבורסה בתל אביב גדלה בחמשת החודשים הראשונים של השנה במיליארד דולרים והסתכמה ב-2.7 מיליארדים. השפעתה של עליית המחירים על השינוי ביתרה בתקופה זו הסתכמה בכ-0.7 מיליארד דולרים, והיתר הם זרמי השקעות (נטו). יתרת ההשקעות מורכבת מ-2 מיליארדי דולרים במניות ו-0.7 מיליארד באיגרות חוב ממשלתיות ובמק"ם.

### **התפתחות תיק הנכסים לפי ההרכב המוסדי**

חלקם של המשקיעים המוסדיים בתיק הנכסים הכספיים של הציבור ירד מ-52.2% בתחילת שנות התשעים, ל-35.4% באפריל 2003; זאת בעיקר על רקע המשיכות הגבוהות מקופות הגמל.

חלקם של הנכסים המוחזקים במישרין בידי הציבור עלה מ-47.8% בראשית שנות התשעים, ל-64.6% באפריל 2003, בעיקר על רקע הצבירה הגבוהה בפיקדונות השקליים.

חלקם של המשקיעים המוסדיים לטווח ארוך (קרנות

ובמספר החשבוניות הממוצע לסניף.

הירידה במספר הסניפים לוותה בעלייה מקבילה של מספר המכשירים האוטומטיים, הן אלו שניתן למשוך מהם כספים, שמספרם עמד בסוף שנת 2002 על 1,365, לעומת 1,056 בסוף שנת 1996, והן אלו המשמשים לקבלת מידע ולמתן הוראות בנקאיות, שמספרם עלה בסוף שנת 2002 ל-2,067, לעומת 2,000 מכשירים אוטומטיים בסוף שנת 1996.

תהליך זה של צמצום מספר הסניפים משתלב במגמה העולמית של הירידה בביקורי הלקוחות בסניף ויצירת קשר עם הבנק באמצעות תקשורת אלקטרונית (מחשבים, טלפונים, אינטרנט וכדו').

### **ניתוח השפעתה של התכנית הכלכלית על גירעון הממשלה בשנים 2003-2008**

גירעון הממשלה צפוי להסתכם השנה בכ-5.5 אחוזי תוצר, אם התכנית הכלכלית של הממשלה תיושם במלואה. ללא התכנית היה גירעון הממשלה צפוי להגיע ליותר מ-6 אחוזי תוצר.

ביצוע מלא של התכנית הכלכלית יביא, בתנאים מקרו-כלכליים נוחים, להפחתת הגירעון עד לכ-4.5 אחוזי תוצר בשנת 2005 ועד לכ-2.5 אחוזי תוצר ב-2008. ללא התכנית היה הגירעון הצפוי בשנת 2005 מגיע, באותם תנאים מקרו-כלכליים, ליותר מ-7 אחוזי תוצר.

כל ההפחתה הצפויה בגירעון עקב הפעלת התכנית נובעת מהקטנת משקל ההוצאה הציבורית בתוצר - רכיב חשוב ביותר, מפני גודלו בישראל. התכנית מפחיתה את נטל המס הממשלתי בשנים 2003-2006, עקב הקדמת הרפורמה במס הכנסה, אך בשנים שלאחר מכן צפוי נטל המס לחזור לתוואי המקורי שלו (שמבטא את יישום הרפורמה עד שנת 2008).

התכנית כוללת צעדים ארוכי טווח וצפויה להפחית את הגירעון רק בהדרגה. לכן, הצלחתה תלויה במחויבות מתמשכת של הממשלה לביצועה: כדי להשפיע על ציפיות הציבור ועל השווקים הפיננסיים על הממשלה להתמיד ביישום התכנית, ובמסגרתה - להגדיר את היעדים

הכמותיים של המדיניות הפיסקלית לשנים הבאות, ובפרט את יעד הגירעון.

### **הרכב הנכסים של המשקיעים המוסדיים**

מרבית הנכסים של המשקיעים המוסדיים, 62% בסוף שנת 2002, מושקעת באיגרות חוב ממשלתיות, ומיעוטם - בהשקעות ובאשראי במגזר הפרטי.

ירידה בהנפקת איגרות החוב של הממשלה, בעקבות ירידה בגירעון התקציבי, תאפשר לפתח את שוק האג"ח הפרטיות, לגוון את הרכב תיק הנכסים של המשקיעים המוסדיים, ולהקל על מצוקת האשראי במשק.

### **הנפקת איגרות חוב צמודות לדולר על ידי המגזר הפרטי**

המגזר הפרטי הנפיק מאז יוני 2002 איגרות חוב צמודות לדולר בהיקף 0.3 מיליארד דולרים וצפוי להנפיק סכום דומה בחודשים הקרובים. לעומת זאת הממשלה לא גייסה באמצעות אג"ח צמודות לדולר ("גלבווע") מאז שנת 1999. תופעה זו מלמדת שהמגזר הפרטי יכול להציע איגרות חוב צמודות דולר, כשיש ביקוש להן, ואין צורך בהיצע מצד הממשלה.

המשקיעים המוסדיים וקרנות הנאמנות רכשו בעיקר איגרות חוב דומות ל"גלבווע", משיקולים של השקעה לטווח ארוך, ואילו היחידים והחברות הקטנות רכשו בעיקר איגרות חוב מובנות (structured) על רקע החלת הרפורמה במס והביקוש לנכסים במט"ח.

### **פרמיית הסיכון על איגרות החוב של ממשלת ישראל הנסחרות בחו"ל**

התשואות לפדיון על איגרות החוב של ממשלת ישראל הנסחרות בשוק הדולרי בארה"ב גבוהות, כידוע, מאלו שעל איגרות החוב של ממשלת ארצות הברית, כתוצאה מרמת סיכון האשראי הגבוהה יותר של ישראל ומרמת הנזילות הנמוכה יותר של איגרות החוב הישראליות.

משקיעים ישראלים מחזיקים את מרבית איגרות החוב של ממשלת ישראל הנסחרות בשוק הדולר בארה"ב, משום שרתיעתם מסיכון האשראי של מדינת ישראל

פחותה מזו של משקיעים אחרים.

בשנה האחרונה התרחבו המירווחים בין התשואות לפדיון על איגרות החוב של ממשלת ישראל לבין אלו על אג"ח של ממשלת ארה"ב, על רקע מעבר של משקיעים בין-לאומיים מנכסים מסוכנים יותר לנכסים בטוחים יחסית.

### מידע בתחומי הבנקאות

#### משכנתאות בריבית משתנה - הרחבת המידע לציבור

הריבית הממוצעת שישלמו לווים שלקחו הלוואות צמודות למדד בריבית משתנה בשמונת החודשים הראשונים של השנה תעלה לאחר תקופת הריבית הראשונה ביותר מנקודת אחוז - מ-5.54% ל-6.65% - אפילו לא יחול כל שינוי ריבית במשק; זאת משום שההנחה בריבית ניתנת על ידי הבנקים רק לתקופה הראשונה. ההלוואות הצמודות למדד בריבית משתנה היוו כשליש מסך ההלוואות לדיור, שניתנו באותה התקופה, והסתכמו בכ-2.4 מיליארדי ש"ח.

הריבית מהתקופה השנייה ואילך (6.65%) גבוהה גם מריבית השוק בעת החידוש - למשל בהשוואה לריבית על הלוואות בריבית קבועה, שעמדה בתקופה זו על 5.84%. פער זה הלך והתרחב לאחרונה.

בתנאי הלוואות אלה יש הבדלים מהותיים בין הבנקים למשכנתאות. מהשוואה בין חמשת הבנקים הגדולים למשכנתאות עולה כי שיעור הריבית המתואמת הממוצעת (לאחר פריסת הטבת הריבית בתקופה הראשונה לכל אורך חיי ההלוואה) בבנק הזול מבין החמישה היה 6.18%, לעומת 6.78% בבנק היקר ביותר.

#### ערך השוק לעומת הערך-בספרים (Market to Book)

#### (Ratio - MV/BV) של מניות הבנקים

מאז ינואר 2000 היחסים ערך שוק לערך בספרים (MV/BV) בחמשת הבנקים הגדולים ירדו אל מתחת לערך 1 (משמע, ערכי השוק נמוכים מהערך בספרים). היחס MV/BV בבנקים הגיע בסוף שנת 2002 לשפל של 0.58 וב-2003 הוא שב ועלה לערך ממוצע של 0.73. התפתחות זו התאפיינה בשונות נמוכה בין הבנקים, למרות השוני

במאפייניהם ובביצועיהם.

נמצא כי היחס  $MV/BV$  קשור קשר חיובי לתשואה להון (ROE): היחס עולה ככל שעולה התשואה להון ולהפך; סיכוני האשראי וסיכוני השוק קשורים ליחס זה קשר שלילי.

### חוק איסור הלבנת הון

המפקח על הבנקים קורא לציבור הלקוחות לשתף פעולה עם הבנקים ביישום החוק לאיסור הלבנת הון, באמצעות מילוי פרטי הזיהוי בטופסי "הצהרת נהנה ובעל שליטה" בחשבונותיהם.

המפקח הדגיש כי העדר זיהוי של לקוח ואימות פרטי זהותו עד ליום 17.8.03, כנדרש בצו, ימנע מהתאגיד הבנקאי לבצע כל פעולה בחשבון, למעט משיכת היתרה הקיימת, סגירת החשבון ופירעון חובות.

### ריכוזיות אשראי לפי גודל הלווה בחמש הקבוצות

#### הבנקאיות הגדולות

תיק האשראי של הבנקים בישראל מאופיין בריכוזיות גבוהה לפי לווים, בשל ריכוז הפעילות במשק בידי גופים גדולים. בשנת 2002 כ-1% מהלווים במערכת קיבלו כ-71.3% מהאשראי.

מדד ג'יני לאי שוויוניות בחלוקת האשראי בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות עמד בשנת 2002 על 0.92, בדומה לממוצע הרב-שנתי ל-1997 עד 2002. ערך גבוה יחסית של מדד זה משקף מתן אשראי רב ללווים גדולים מעטים. 18 הלווים הגדולים במערכת קיבלו בשנת 2002 כ-28.3 מיליארדי ש"ח, בממוצע כ-1.6 מיליארדים ללווה.

#### עלייה בהיקף ביצועי הלוואות לדיור במטבע חוץ

משקלן של הלוואות לדיור במט"ח ושל ההלוואות הלא-צמודות עלה מכ-20% בשנת 2001 לכ-50% ברביע הראשון של 2003.

שיעור התשואה-לפדיון על איגרות חוב ממשלתיות משפיע ישירות על עלות ההלוואות לדיור, ולכן ככל שהגירעון הממשלתי גדול יותר ומחייב גיוסי הון ניכרים על ידי הממשלה, הריבית על הלוואות המשכנתה גבוהה יותר.

## מימון בנקאי לרכישת אמצעי שליטה בחברות

בדצמבר 2002 הסתכם סך האשראי לרכישת אמצעי שליטה בשבעת הבנקים גדלים בכ-29 מיליארדי דולרים, שהם כ-5% מסך נכסי הסיכון של הבנקים - ללא שינוי מהותי לעומת מארס 2002.

כ-55% מהאשראים היו בשיעורי מימון הגבוהים מ-80% משווי הנכס, וכ-16% מהאשראים היו בשיעורי מימון גבוהים מ-100%. יצוין כי הלוואות שעומדות כיום על שיעורי מימון שמעל 100% ניתנו במקור בשיעורי מימון נמוכים מ-100%, אך הצטברות הריבית והשפעת הפיחות על האשראי שניתן במט"ח גרמו לעלייה בשיעורי המימון עם הזמן.

כמחצית מהאשראי לרכישת אמצעי שליטה ניתנה ללא זכות חזרה ללווה, כך שהביטחון להלוואות אלו הוא הנכס הנרכש בלבד. אשראי ללא זכות חזרה ללווה ניתן בדרך כלל בשיעור מימון נמוך במידת מה מאשר אשראי עם זכות חזרה ללווה.

שיעור החוב הבעייתי בסך האשראי לרכישת אמצעי שליטה עמד בדצמבר 2002 בשבעת הבנקים הגדולים על כ-16%, וזאת לעומת שיעור חובות בעייתיים של כ-9% בסך תיק האשראי של בנקים אלו.

## נושאים בתחום הבנקאות והוראות המפקח על הבנקים

### רוטציה וחופשה רציפה

תאגיד בנקאי נדרש לקבוע מדיניות רוטציה בתפקידים של מנהלים ועובדים; זו תתייחס, בין היתר, לזיהוי התפקידים הרגישים שראוי להנהיג בהם רוטציה, למשך הזמן המרבי שבו ימלא מנהל או עובד כל אחד מהתפקידים שזוהו, וכן לזיהוי התפקידים הרגישים שבהם לא ניתן לבצע רוטציה ולקביעת בקורות פנימיות מיוחדות למקרים אלה.

כן נדרש התאגיד הבנקאי לקבוע מכסה מינימלית של ימי חופשה, שכל אחד ממנהליו ועובדיו יחויב לנצל

ברציפות; לגבי בעלי תפקידים רגישים המכסה לא תפחת מ-12 ימי עסקים, ולגבי שאר בעלי התפקידים היא לא תפחת מ-7 ימי עסקים.

### נהלים למתן הלוואות לדיור

בשנים האחרונות נתנו הבנקים למשכנתאות הלוואות בריבית משתנה עם הנחה משמעותית בריבית בתקופה הראשונה, אך ריבית גבוהה במשך יתרת תקופת ההלוואה. במצב זה נפגמה יכולתו של הלקוח להשוות בין מחירי הלוואות בריבית משתנה בבנקים השונים ובין סוגי הלוואות השונים.

בטיטה להוראה שהוציא המפקח נאסר על הבנקים להמשיך ולתת הלוואות שבהן ההנחה בריבית היא רק לגבי חלק מתקופת ההלוואה, ונקבע שהמירווח ביחס לעוגן הריבית המשתנה יהיה אחיד לאורך כל חי הלוואה. בנקים המעוניינים לתת הנחה ללקוחותיהם יעשו זאת לאורך כל חי הלוואה.

### הוראות נוספות של המפקח על הבנקים

ניתנה הוראה בדבר ניהול טכנולוגיית המידע בתאגיד בנקאי, שלפיה על הדירקטוריון וההנהלה לקיים דיון תקופתי ולמנות מנהל בכיר שיישא באחריות למכלולה נושאים של טכנולוגיית המידע.

ניתנה הוראה בתחום ניהול סיכון הנזילות בתאגיד בנקאי.

הוכנס תיקון בהוראה בדבר המגבלות על חבות של לווה בודד ושל קבוצת לוויים. התיקון קובע כי גם לוויים שיש ביניהם קשרים מהותיים יוגדרו כקבוצה. המפקח קבע כי העמלה הבין-בנקאית בגין חיובים על פי הרשאה תופחת מ-32.5 סנט ל-20 אגורות לכל היותר.

### פרסומים

- \* פורסם **דוח האינפלציה 12**, למחצית הראשונה של שנת 2003.
- \* פורסמה **סקירת מערכת הבנקאות** לשנת 2002.

- פורסם **מבט כלכלי 13**, ובו 5 מאמרים בתחומים שונים.
- פורסמה החוברת **סוגיות בבנקאות 16**.
- פורסם **סקר בנק ישראל 75**, ובו 6 עבודות כלכליות.
- פורסם **סקר החברות והעסקים** לרביע השלישי של שנת 2003.
- פורסמה עבודה של יעקב לביא ומישל סטרבצ'ינסקי - **השפעת המדיניות הפיסקלית על הצריכה הפרטית בישראל**.
- פורסמה התפתחות מדד העמלות בחמשת הבנקים הגדולים למחצית הראשונה של שנת 2003.
- פורסמה סקירת ההתפתחויות הפיסקליות במדינות OECD.
- פורסמה עבודה של רועי שטיין - **פרמיית הסיכון הגלומה בציפיות לאינפלציה, הנמדדת בשוק ההון**.
- פורסמה השוואה בין-בנקאית של העלות השנתית להחזקת כרטיס אשראי לחודש יוני 2003.
- פורסם באינטרנט הקובץ היומי של החשבונות המוגבלים.